

Відгук

офіційного опонента

на дисертацію Холодинської Світлани Миколаївни

«ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ ПАРИТЕТ СПАДЩИНИ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ ФУТУРИЗМУ : КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальність 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія).

Сучасний розвиток культурологічного знання здійснюється у річищі кросдисциплінарності та поліметодології, що обумовлює його наповнення не лише новим контентом, а й концептами, моделями та ракурсами репрезентації.

У зазначеному мейнстрімі відбувається дослідження мистецького напрямку/руху – «авангардизм», чиїми маркерами стали синкретизм, полістилізм, пошук, бунтарство, новаторство.

Незважаючи на вкрай складний історичний контекст, явище українського авангарду зайняло власну культурну нішу як і його стильова течія – український футуризм. Загалом авангардисти створили новий тип героя-речника свого часу – вольового, активного, епатажного, руйнівника віджилих форм, і такий тип особистості «матерілізувався» у особі Михайля Семенка (поета-футуриста та теоретика мистецтва), творчому доробку котрого й присвячене дисертаційне дослідження Холодинської Світлани Миколаївни.

Загалом аналіз та систематизація спадщини й популяризація творчості українського митця може лише вітатися. Незважаючи на те, що Семенко 1914 р. «палив свій “Кобзар”» (у модусі футуристичних трендів долання «провінційності»), проте він, безумовно, сприяв опануванню українською літературою нових тем (техно-урбаністичних), розробці нових ідей (поезомалярство, метамистецтво, кверо-футуризм), експериментував з українським словом. Михайль Семенко – фундатор української моделі

футуризму, у чому й полягає його непересічне значення, незважаючи на неоднозначне сприйняття його творчості сучасниками та дослідниками, які, почасти, аналізують літературний матеріал залежно від запитів доби та власної громадянської позиції. Дійсно, Семенко, як і його соратники, не шанував УНР («Зустріч на перехресній станції. Розмова трьох» 1927 р.), брав участь у підписанні Ризької угоди від УРСР (1921 р.), вітав реалії СРСР (від революції до індустріалізації). Втім, там йому знайшлося місце у спільній могилі серед Биковнянського лісу (1937 р.) за «активну контрреволюційну націоналістичну діяльність». Проте напрацьований Семенком арсенал естетико-художніх засобів, став у пригоді «цілій плеяді українських поетів 60-х років» (с. 237)

Тож дисертантка поставила собі за мету комплексно та об'єктивно дослідити саме такий неоднозначний «феномен» (с.22) як постать літератора М. Семенка, котрий уособив та ретранслював хронотоп переламної доби.

Безсумнівним здобутком є те, що особистість та творчість Семенка розглядається не лише у літературному та мистецтвознавчому контекстах, а й у полілозі із сучасниками – митцями європейського, російського та українського авангарду, що збагачує реконструктивний елемент дослідження темпоральною достовірністю.

Напрямок дослідницьких інтенцій Холодинської стало теоретичне обґрунтування доцільності введення у широкий теоретичний ужиток формально-логічної структури «українська модель футуризму» (с.27-28), процесуальна концептуалізація її етапів, уточнення понятійно-категоріального апарату (кверо-, пан-футуризм, деструкція – конструкція, синтезія, фактура та ін.), що збільшує та урізноманітнює потенціал культурологічної науки.

Зокрема у I розділі у модусі культурологічного підходу висвітлено історію становлення футуризму як складової авангарду та здійснено порівняльний аналіз (італійської, російської, української) моделей футуризму, наголошено на специфіці української моделі.

У II розділі показано контрверсійність сприйняття літературних дебютів М. Семенка з боку літературного оточення та оцінка його спадщини сучасними українськими дослідниками. З характеристиками деяких критиків авторка погоджується, а іншими (зокрема з С. Павличко) – полемізує. Як авторське надбання М. Семенка представлено його теоретико-пошукову роботу у створенні понятійно-категоріального забезпечення футуристичної теорії. Відтворено динаміку змін у ставленні М. Семенка до питань ідеології.

III розділ присвячено розробці естетичної проблематиці у доробку М. Семенка, зокрема обґрунтовано необхідність співвідносити специфіку творчих пошуків митця з тими історико-культурними процесами, якими позначено період переходу «посткласичної» естетики у «некласичну», з огляду теоретичні напрацювання різноманітних представників філософсько-естетичної думки.

Проаналізовано традиції та колізії осмислення проблеми синтезу мистецтв та наголошено на специфіці розробки цієї проблематики у теоретичній спадщині Семенка, котрий є автором поняття «поезوماлярство».

IV розділ виявився напрочуд цікавим, бо у ньому відтворено колорит доволі широкого «футуристичного кола» через персоналії з літературного оточення Семенка. На засадах біографічного методу простежено становлення митців від формування їхніх світоглядних позицій та мистецьких напрацювань до спілкування та «культури повсякдення». Наголошено на необхідності подальшої пошукової роботи серед літературного оточення М. Семенка, що сприятиме всебічному дослідженню футуристичного руху.

У V розділі проведено аналіз становлення професійного діалогу між європейським авангардом і українським футуризмом, з огляду на феномен творчості на підставі дослідницьких концепцій (інтуїції Бергсона, символістів). Підкреслено особистий інтерес М. Семенка до дадаїзму, творчості європейських живописців і поетів, які демонстрували приклади «деструкції» у процесі творчості. Порівняно концепції деструкції М. Семенка та

трансресивного досвіду Ж. Батая як певний збіг теоретичних пошуків європейського авангардизму та українського футуризму.

У дисертації враховано напрацювання провідних українських дослідників культурологічного спрямування (Н. Жукової, Л. Левчук, В. Личковаха, Н. Кривди та ін.) із заявленої проблематики. Висновки дослідження є достатньо обґрунтованими і відповідають поставленим завданням.

Приймаючи пропоновану розробку, обґрунтування та легітимацію моделі українського футуризму й, підтримуючи дослідницькі здобутки авторки дисертації у розробці даної концепції, все ж варто навести декілька зауважень, які, на нашу думку, дозволяють показати дещо ширший, ніж це вдалося С. М. Холодинській потенціал заявленої теми.

З боку методології дослідження:

- з огляду на те, що у «Вступі» має місце фіксований хронологічний відтинок: 1914–1937 рр., доцільно було зазначити окрему рубрикацію «Хронологічні межі дослідження» (з обґрунтуванням), що логічніше, ніж вказувати чітку дату в «Об'єкті дисертаційного дослідження» (с.24), тим паче дублювати її у «Методологічних основах дослідження», як то: «Дисертація виконана як культурологічне дослідження із свідомим наголосом на специфіці конкретного історичного періоду, а саме : 1914–1937 роки» (с.24);
- цілком обґрунтованою є авторська пропозиція загальнонаукових та спеціалізованих методів дисертаційного дослідження (с.24-25), проте явно бракує компаративного методу, який полягає у порівнянні культурних традицій/форм/стилей у процесі взаємодії за провідною або спорідненою ознакою, що дозволяє їх виокремлювати та типізувати у загальне/спільне явище. Адже дисертантка фактично оперує цим методом протягом усього дисертаційного дослідження, співставляючи культурні патерни з різнобічних/гуманітарних царин знання.

Щодо поглиблення теоретичної розробки теми можна зазначити:

- біографічний наратив фундатора українського футуризму М Семенка розгортався на тлі ідеологічних колізій, що у підсумку нівечили долі та коштували життя його однодумцям та самому митцеві. Тож проблема ідеології заявленого періоду набуває вагомого значення. Зокрема авторка наголошує як «лівий» митець Семенко «включився у принципово новий процес – процес, з яким художня інтелігенція ще не стикалася, – а саме: накреслення шляхів взаємодії культури у цілому і мистецтва як її структурного елементу з пануючою у країні ідеологією» (с.189). Тому рецензентіві вважається недостатньою опція дисертантки, яка проаналізувала тему ідеології переважно на підставі статті А. Рєпи (2003 р.). Тим паче згодом було опубліковано українською узагальнюючу монографію П. Рікера «Ідеологія та утопія» (Київ, 2010).

Щодо визначення ідеології, авторка дисертації зазначає: «Ми цілком свідомо джерелознавчою базою для представлення “ідеї” та “ідеології” обрали “Советский энциклопедический словарь”, оскільки М. Семенко мав справу саме з радянською моделлю розуміння ідеології, що почала формуватися у післяреволюційні роки» (с.181). Втім очевидним є факт, що ідеологія «сталінського» періоду суттєво відрізняється від ідеології «брежнєвського» періоду в силу власних стандартів розвитку ідеологічного дискурсу, а зазначений «Словник» було видано 1988 р., тобто за часів «перебудови» М. Горбачова.

- Так само у аналізі «руського авангарду» доцільно було навести дослідження безпосередньо Б. Гройса, котрий вважається, зокрема на Заході, провідним знавцем руху, рівно як концепції трансформації руського авангарду у соціалістичний реалізм (до чого можна ставитися по-різному), а не лише через дослідження В. Полянської (2008 р.). Тим паче Гройс дотепер виступає зі

статтями у наукових журналах та інтерв'ю у медіа на зазначену тему (остання монографія «О потоке», 2016 р.).

До кола опрацьованої літератури варто було залучити роботи «класиків», а саме:

- стосовно діалогу культур – дослідження Ю. Лотмана «Проблема византийского влияния на русскую культуру в типологическом освещении» (Статьи по семиотике и топологии культуры. Таллин. 1992);
- стосовно синтезу мистецтв – дослідження П. Флоренського «Храмовое действо как синтез искусств» (Избранные труды по искусству. Москва. 1996)
- стосовно творчості та її взаємодії із свободою – дослідження М Бердяєва «Смысл творчости» (Смысл творчества. Москва, 2010).

Щодо ближнього літературного оточення М. Семенка:

- монографію В. Агеєвої «Візерунок на камені. Микола Бажан. Життєпис (не)радянського поета» (2018 р.), де представлено непересічний ракурс репрезентації особистості зазначеного літератора.

Дисертаційне дослідження С. М. Холодинської виграло, якби було оздоблено ще й графічними «Додатками» (фото, афіши, репринти, факсимиле футуристичних видань), зокрема з колекцій ЦДАМЛМ України, що візуалізують історичний контекст доби.

Приміром, у фондах НХМ України зберігається «Портрет М. Семенка» художника А. Петрицького (1929 р), лише побіжно згаданий у дисертації через цитату А. Білої з Передмови до зібрання творів М. Семенка (с.215-216). Поета зображено у кав'ярні «Пок», де був штаб харківської редакції футуристичного часопису «Нова генерація» (журнал рясно згадується у дослідженні на с.с. 67, 194, 221, 290, 293, 302, 307, 339, 344, 354). До того ж сам художник був кверо-футуристом, автором статті «Сучасне мистецтво і малярство», ілюстратором трьох поетичних збірок Семенка (від 1919 до 1932 рр.), тож був ознайомленим з

ідеями поета, а також утаємниченим у його міфологеми та поетичні тропи. Зокрема художній простір картини (нібито за скляною завісою) відсилає до вірша Семенка «У кав'ярні», а образ «панни» у блакитній сукні зі спини є алюзійним, впізнаваним за кількома поезіями. Тож художній портрет поета Семенка виступає досить інформативним текстом доби.

Проте наведені зауваження не применшують високий науковий рівень та оригінальність дисертаційної роботи С.М. Холодинської, яка являє собою цілісне, завершене і самостійне кваліфікаційне дослідження, що має безперечну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість. Всі положення й висновки дисертації відповідають поставленій меті і завданням роботи, мають виважений і достовірний характер.

Монографія «Михайль Семенко: культуротворчі пошуки на теренах українського футуризму» (2018 р.) і Автореферат (32 с.) структурно й змістовно корелюють з текстом дисертації, адекватно репрезентують основні ідеї та результати дослідження.

Ретельність проведеного дослідження, презентація як його теоретичного, так і практичного значення спонукали авторку до широкої апробації основних положень докторської дисертації, що дістало відбиток у 26-ти фахових виданнях й тематичних збірках та оприлюднення на 20-ти наукових конференціях. С. Холодинська згадується як знавець проблематики українського авангарду у новітніх/культурологічних публікаціях (О. Щокіна «Філософсько-культурологічне обґрунтування деструкції в текстах митців українського авангарду // Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури Т.3. 2020. с.78)

Робота, що виконана у модусі кросдисциплінарності, містить у собі значний дослідницький потенціал для розробки меморіальної політики України, зокрема завдяки актуалізації та систематизації спадщини М. Семенка як діяча «Розстріляного відродження».

Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 26.00.01 – теорія та історія культури (культурології), за якою вона подана до захисту.

Отже, на думку опонента, дисертація С. М. Холодинської «Теоретико-практичний паритет спадщини Михайля Семенка в контексті української моделі футуризму: культурологічний аналіз» відповідає пп. 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, що дає підстави для присудження автору наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія).



/ Демчук Руслана Вікторівна,
доктор культурології, доцент,
професор кафедри культурології
факультету гуманітарних наук,
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

